

Юрій Боруцький

Висвітлення українських проблем на сторінках діаспорного журналу «Фенікс» (1951–1970)

Yuriy Borutsky

**Coverage of Ukrainian problems on the pages of the diasporas magazine «Phoenix».
(1951-1970)**

It is about the content, including spiritual orientation materials edition, served their analysis and characterization.

Keywords: spirituality, religion, faith, the Church of Christ, culture, immigration, Ukrainian students (studiyuyucha) youth

Досліджено духовну спрямованість матеріалів журналу «Фенікс» (1951–1970). Подано їх аналіз та характеристику.

Ключові слова: духовність, релігія, віра, Церква Христова, культура, еміграція, українська студентська молодь

«Фенікс» – неперіодичний журнал Товариства української студентської молоді (далі – ТУСМ) імені Миколи Міхновського (1873–1924), основоположник українського націоналізму, виходив спершу в Мюнхені, згодом у США. «Не ластівкою, жайворонком чи журавлем вилітає в широкий світ журнал молодої думки, як це водилося в нашій літературно-романтичній традиції, лише йменням міфічного Фенікса охрищуємо сміливу спробу молодого націоналістичного покоління половини двадцятого століття – журнал знання, культури і суспільної думки», – зазначала редакція видання з приводу виходу його першого числа (зошита)¹.

Серед ключових завдань журналу – висвітлення проблем української історії, джерел національної культури українців, коренів свого родоводу, історичних, культурних та духовних надбань предків, які завжди були і нині є для нашого народу, зокрема молодої генерації, важливим засобом усвідомлення людської і національної гідності, відродження традицій у боротьбі за незалежність України. «Фенікс»! Немає кращого символу для нашої стократ розп'ятої, але непокірної Батьківщини, яка з попелищ і руїни щораз вставала в її неспокійному минулому, яка і сьогодні підносить свої закуті крила до вільного польоту. Українська молодь сьогодні – це також частина цього, але не мітичного (міфічного – Ю. Б.), а реального Фенікса-України, що в повній напрузі свого Духа і сили встає до нового життя... Служити цій ідеї, підне-

сти її й перетворити в дійсність, не всім поколінням дано. Це називається призначенням, і ми, сучасна молодь, маємо честь і обов'язок його мати, бо це призначення передане в заповідях попередників»².

У редакційній статті «На фронті української духовости» наголошувалося: «Боротьба за Україну, це в першу чергу, боротьба на фронті української духовости: боротьба релігійна, культурна, наукова і світоглядова. Цю істину повинен усвідомити собі національносвідомий і патріотичний актив цілої нації, а еміграції зокрема. Бо цю істину аж надто добре розуміє відвічний ворог і в своїй боротьбі найлютіші стріли посилає саме в душу українського народу. Боротьба проти України – для ворога це нівечення вартостей українського Духа, ліквідування української самобутньої культури, гоніння її носіїв, працівників мистецтва, літератури, науки... Якщо Москва нищить, то ми мусимо творити, якщо вона наступає на нашу духову субстанцію і намагається її від нас відняти, ми повинні викувати зброю, якою зможемо відвоювати пограбовані вартості»³. У цій борні визначалися місце і праця передусім творчих кіл української спільноти, яка вимушено очутилася у складі так званої «третьої хвилі» української еміграції в роки і після Другої світової війни. «В практиці еміграційного життя ця боротьба має виявитись у посиленій духовій активності наших науковців, літераторів, мистців і публіцистів, в активності, спрямованій на творення справжніх вартостей, гідних молоді і великої нації, що у важкому змагу виходить на тень історії. Те, чого не мають змоги творити українські культурні сили на Батьківщині, мусить дати українство поза її межами. Перш за все, мусить зберегти ті здобутки української культури, а ширше – вартості українського Духа, що їх ворог в Україні вогнем випікає. По-друге, належить творити духові цінності, якими українська нація в часі комплектного пригнічення властивого «я» на Батьківщині зможе виявити світові своє справжнє обличчя та спричинитись до тріумфу своєї правди. По-третє, слід працювати духово ще і в аспекті творення духової зброї, якою повернеться Батьківщині її дійсне обличчя, а народові загоїться його духові рани»⁴.

В іншому матеріалі «Існують проблеми молоді» автор Василь Маркусь, доктор філософії зазначив: «Творча праця українського студента чи студентки в чужому оточенні має проходити в двох напрямках: а) здобути чужинні вартості через засвоєння їх для України, б) внести український вклад в загальні вартості. Обидва напрямки діяльності – це фактично одноцілий процес праці; одне з другим тісно пов'язане. Засаду «вчитись, щоб учити» можемо пристосувати до всіх ділянок духової діяльності в тому розумінні, що безпосередньою ціллю нашої праці має бути реалізація вислідів цієї праці, практичне пристосування її в чужому й власному середовищі. Ідеться... про цілеспрямованість і

доцільність. Отож, сприймаймо духову працю, як функцію суспільної служби спільності, бо лише так знаходить вона собі етичне виправдання»⁵.

Вважаємо, що дещо розширений вступ публікації за рахунок анонсованих позицій редакції видання, а також його поважних авторів значною мірою визначає її актуальність. Тим більше, що в українську суспільствознавчу, зокрема релігієзнавчу журналістику, подібний матеріал вводиться вперше.

Певною конкретизацією жертвовної праці серед української спільноти у країнах поселення після Другої світової війни в цілому і студентської молоді зокрема, редакційна колегія журналу вважала плекання та розвій традицій української культури, студіювання християнської духовності, науки, поширення ідеологічних, світоглядних та патріотичних засад українського народу. «Скрижали Божих правд, в аспекті вічної мети кожного з нас, і закон України, для росту і розквіту творчих сил української спільноти, повинні визначити духове обличчя української нації і її молоді»⁶. Прикладів (взірців) такого життя українська спільнота мала чимало. Про реалії одного з них розповів редакційний матеріал журналу, згадуючи події національно-визвольних змагань в Україні (листопад 1950-го). Йшлося, зокрема, про Осипа Горнового, одного з керівників підпільної криївки тих часів. «Життєвий чин сл [авної] пам [’яті] Горнового відомий нам передусім, як публіциста. З низки статей, коротких і довгих розвідок, передрукованих з крайових видань в еміграційній пресі в рр. 1946–1951, постає перед нами постать видатного публіциста-революціонера... Нехай згадка в першу річницю смерти сл [авної] пам [’яті] Горнового буде ширим закликком передусім до молоді піти у творчій праці слідами полеглого. Працею над збагаченням знань, глибокою власною думкою й розумінням складного процесу життя спільноти й людини – дати ідейні підвалини чину і боротьби, а коли треба, й найвищої жертви – життя, це шлях вказаний нам нашим незабутнім Другом, Героєм рушниці і пера сл [авної] пам [’яті] Осипом Горновим»⁷.

Додамо до цього матеріалу рядки із відомого джерела «Енциклопедії Українознавства»: «Горновий Осип (1921–1950), революційне і літературне псевдо підпільного письменника й публіциста Осипа Дякова (інші псевдо А. Осипенко й О. Гончарук), 1943–1944 – редактор підпільних журналів «Юнак» і «Вісті», 1945–1948 – член головного осередку пропаганди при Проводі ОУН (Організації Українських Націоналістів – Ю. Б.), 1948 – крайовий провідник Львівського краю, з 1949-го член Проводу ОУН, в 1950-му член УГВР (Українська Головна Визвольна Рада – Ю. Б.) і заступник голови її Генерального Секретаріату. Загинув у бою»⁸.

Традиційно до пам’ятних дат, ювілеїв високих достойників українців – державних мужів, військових та громадських діячів, працівників науки,

культури, служителів Церкви видання присвячувало відповідні сторінки із текстом, присвятою та світлиною. Окрім офіційного матеріалу, тут обов'язково наголошувалися християнські чесноти особистості, її служіння Україні, народові. Зокрема, вже перший номер журналу відкривався світлиною генерал-хорунжого Романа Шухевича – Тараса Чупринки. Тут же публікувалося відоме гасло: «*Dulce et decorum est pro patria mori!*» Наступна сторінка відкривалася редакційним матеріалом: «Він живе!», якому передував епіграф із творів Євгена Маланюка: «Ні, живуть, живуть безсмертні і гримить їх чин / І живим, що стали мертві, знов несуть мечі». «Генерал Чупринка був виразником прагнень, стремлінь всього українського народу, провідником визвольної боротьби всієї української нації. Такі не вмирають для нації. Вістка про смерть генерала Чупринки була лише однією правдою – правдою про фізичну смерть цієї Великої Людини-Лицаря України. Другою правдою є правда, що підносить нас, рве до поступу і чину, гартує дух, освіжує сили. Ця правда – Чупринка живе духово, він залишився безсмертним в душі і серці всього українського народу, він з нами, він серед нас. Він живе!»⁹.

Вшановуючи 25-річчя Української Повстанської Армії (далі – УПА), яка, за словами матеріалу, «в роки Другої світової війни і після неї була всенациональним збройним раменем українського народу і його тоді політичного революційного проводу», журнал знову опублікував світлину (із пам'ятної скульптури) генерал-хорунжого Романа Шухевича-Чупринки. У нових умовах часу наголошувалося, що «в одному секторі цієї боротьби на місце меча модерних армій, на місце автоматичних пістоль, прийшло перо, що силою друкованого слова так міцне й експлозивне, як колись гострі серії автоматів... Живемо у світі, де мова фактів-документів є одиноко переконливою і рішальною»¹⁰. У виданні також був опублікований відповідний матеріал англійською мовою «*The 25th anniversary of the Ukrainian insurgent Army*»¹¹.

Під заголовком «*NON OMNIA MORIATUR*» студентка із Клівленда Оля Винницька опублікувала факти про героїчне життя і трагічну смерть Євгена Коновальця¹². Тут же маємо його світлину, відтворену із постаменту. Завершується публікація словами: «Євген Коновалець був великим українцем і нашим великим державним мужем. Українська молодь Америки повинна його дуже любити. Євген Коновалець створив численні легіони Борців за Волю України, які не мали іншої любові, як любов до українських людей, й не знали вищого закону, як навіть згинуті в боротьбі за свободу свого народу!»¹³.

В іншій статті підкреслювалося, що в Україні студенти «не почують вільного слова, в бібліотеках не знайдуть правдивої науки. Бо там закуто правду, приборкано волю. Советська офіційна наука хоче закути душу українського студентства, щоб таким чином легше тримати в неволі весь нарід... Бій за

українську духовність з російським комуно-більшевизмом виграємо лише тоді, коли матимемо здорову й здібну духовну еліту та її вартісне доповнення»¹⁴.

1951 року сповнилося 75-ліття професора Вадима Щербаківського і 50-ліття його наукової діяльності. У святковій публікації з цього приводу (автор Емілія Смалко, доктор філософії, Мюнхен) серед іншого йшлося, що під час перебування за кордоном 1908 р. Митрополит Андрей (Шептицький) запросив професора бути помічником директора історика Іларіона Свенціцького (1856–1956) у музеї у Львові, що містився тоді ще в соборі Св. Юра. Тоді професор пробував робити розкопки в Галичині. Зокрема, у Коршові він розкопав одну могилу, але з'ясувалося, що це не могила, а рештки хати. Професор числив її до культури бойових топірців, хоч, як сам це з усмішкою розповідав, він тоді ще не був добре досвідчений в археології і не міг точно визначити дату. У підсумку за професором числилося понад 70 великих праць, з яких 28 з археології, решта з етнографії. Він став першим ректором УВУ в Мюнхені, згодом тривалий час деканом філософського факультету, відновив діяльність празького Історично-філософського Товариства, очоливши його. Професор взяв участь у 17 інтернаціональних європейських археологічних конгресах, відзначений орденом Св. Сави (Югославія). Багато літ його життя пішло на те, щоб довести повну окремішність культур українського і московського народів, від теорії походження почавши, на найдрібніших народних звичаях і віруваннях скінчивши. Зараховуючи українців душею і тілом до західного світу, професор відмовляв москалям навіть права називатись слов'янами, стверджуючи в них багато інших, головно угро-фінських елементів.

Журнал завжди відгукувався, віддаючи належну пошану пам'яті високих достойників-українців, які зробили чималий внесок у розвій української національної науки. Пам'яті професора доктора Юрія Русова присвячувалися слова: «Українська спільнота втратила не тільки великого патріота, а й визначного науковця, що своєю скромністю, властивою для членів родини Русових, свідчив про великі духові вартості людини, яка завжди вміла з'єднувати собі приятель тих, які мали нагоду пізнати цю шляхетну душу»¹⁵.

До річниці відходу у вічність професора, доктора Івана Мірчука (1891–1961) (2 травня 1961 р.) видання зазначило: «Це був справді визначний український вчений. Одночасно це була людина з найкращими духовими прикметами. Основні риси Покійного – глибока релігійність, висока християнська мораль і етика, спокійний і розсудливий характер, шляхетна скромність, правдивість у висловах і точність у виконанні обов'язків, безкорисність, невтомна працьовитість і беззастережна ідейність»¹⁶.

Слова щирої вдячності Богові, Церкві Христовій висловили миряни у день 100-річчя народин першого єпископа українців-католиків у США Кир Степана Сотер із Ортинич Ортинського, ЧСВВ¹⁷. «Його постать залишиться назавжди одною із найсвітліших постатей архіпастирів, які поклали своє життя за свою Церкву й нарід»¹⁸.

Слід також відзначити, що редакційна колегія журналу, його авторський загал (очевидно, й читацький) ретельно відстежували будь-які спроби замилювання духовного світу відповідних діячів. В одній із статей (автор Роман Борковський, доктор права, Нью-Йорк) наводить такий приклад. «Редакція «Українського Самостійника» забула, що засада «*de mortuis nihil nisi bene*» не зобов'язує у відношенні до публічних діячів. Недарма католицько-гетьманська «Америка» іронізує з неї за вміщення хреста на повідомленні про смерть Винниченка. Адже ж Винниченко знаний як послідовний, сказати б навіть, воюючий атеїст. Це ж він насміхався з «бутафорії» деяких своїх соціалістичних співпрацівників, що не могли обійтись без богослужіння й попів. Навіщо ж, отже, уряджувати йому після смерті ту саму «бутафорию»? Люди вмирають, але їхня ідеологічна спадщина лишається; з нею треба боротись і після їх смерті. В ім'я чого змагати до затирання граней ідеологічно-світоглядкової боротьби?»¹⁹.

Очевидно, що європейська спільнота, як і українська громада в діаспорі, знали про радянські маніпуляції творчою спадщиною українських класиків красного письменства та поезії. Радянська класово-партійна система силкувалася їх зарахувати до лав революціонерів-демократів, які нібито водночас відстоювали атеїстичні богоборчі погляди. Натомість журнал періодично публікував відповідні матеріали, в яких обґрунтовувалася християнська позиція, християнське кредо творчості українських діячів культури. Зокрема, у рубриці «Студії» вийшла стаття доктора, професора української мови і літератури (Оттава, Канада) Константина Біди «Релігійні мотиви у творах І. Франка»²⁰. У преамбулі автор відзначає: «Советська літературна критика невірно зобразила Франка, як людину й поета, малюючи його, неначе революціонера в сучасному розумінні, неначе «соціаліста й революційного демократа», що бореться за світовий пролетаріат, неначе особу цілком матеріалістичних поглядів. Це має бути панівною нотою на всіх святкуваннях, улаштованих потойбіч залізної заслони – а може, і в деяких інших країнах – із приводу соті річниці його народження...». Далі підкреслюється, що І. Франко «утворив епоху в українській літературі», його «вірші та белестричні твори містять не самі лише соціальні проблеми, але рівно ж національні, філософічні, релігійні та дуже глибокі психологічні; в його найкращих творах триває єдиний панівний мотив, а саме – шукання сенсу життя, призначення людського, як

стосовно до одиниці, так і до члена суспільства та нації, і який у своїх шуканнях та творчості часто звертався до віддаленої середньовічної доби, а часом і до стародавнього біблійного Сходу, де ідея людства й ідея Бога були тісно пов'язані між собою»²¹.

Підкреслюючи, що І. Франко був глибоко зацікавлений життям і релігійно-літературною працею українського проповідника та аскета Івана Вишенського, який боровся за правдиву форму християнства, автор апелює до слів письменника. «Іван Вишенський був постаттю, що збудила мій інтерес до дослідження його літературної спадщини... Наслідком цього з'явилися мої три наукові студії, присвячені Вишенському»²². Автор статті наголошує, що перша з них була опублікована 1899 р., із додатком до того видання кількох «посланій» Вишенського, знайдених І. Франком в рукописі Підгорецького монастиря. Друга – написана 1890 р., а опублікована 1895-го («Літературно-Наукова Бібліотека», кн. 21-30). Третя праця, написана популярним викладом, опублікована 1891 р. У 1900-их рр. у «Записках Наукового Товариства ім. Т. Шевченка» (т. 35-6) подана стаття І. Франка про Івана Вишенського. Нарешті, 1900 р. І. Франко публікує поему «Іван Вишенський», в якій високопоетичним стилем зображено внутрішню боротьбу цього патріота і аскета, висвітлюється його служба Богові з одного боку та служба своєму народові, з іншого»²³.

І. Франко проводив чимало часу у монастирських бібліотеках, віденських книгозбірнях, читаючи старі рукописи, зумів відкрити деякі нові матеріали до середньовічної літератури. Його праця про апокрифи публікувалася у трьох томах (1896, 1899 і 1902 рр.). Кожний том має обширний вступ та чисельні коментарі. Він показує поширення апокрифів по давньохристиянському світі, обговорює толерантне ставлення церковних авторитетів до цього релігійного письменства (аж доки воно почало підважувати догматичну основу Церкви Христової). І. Франко дослідив вплив апокрифів на українське письменство. Чимало праці доклав І. Франко у дослідженні життя і діяльності слов'янських першоапостолів Свв. Кирила і Мефодія. Автор статті акцентує увагу читачів на словах І. Франка, написаних ним у післямові до першого тому своїх «Апокрифів і легенд», мовляв, він закінчує працю, яка забрала йому майже два роки, працю, якій він присвятив стільки сил, але яка водночас давала йому відпочинок у тяжких умовах його духового й суспільного, присудженого йому життя. Оглядач висновок: «Це є значущий вислів поета й такий, що виявляє його природу. Дослідження віддалених галузей релігійної думки й духового життя давало йому мир і спокій. Саме в такому стані писав він свої вартісні наукові розвідки»²⁴.

Аналізуючи високохудожню та наукову духовну спадщину І. Франка, автор публікації називає один із його томів поезій – «Мій ізмарagd» – книгу прак-

тичної морально-етичної філософії у формі віршованої збірки різного роду легенд, притч та дидактичних міркувань. Тут, на думку К. Біди, Іван Франко виступає як «поет, що його душа перебуває в досконалій духовій рівновазі, пророк любови, справедливости й правди... Він починає славити любов, без якої людина не може наблизитись до Бога, він прославляє життя в чесноті та святій мислі, прославляє мудрість і правду, як єдині вартості життя, а відкидає ненависть та зовнішній блиск життя». У зв'язку з цим автор студій подає теми окремих притч І. Франка, як-от: «про любов», «про дружбу», «про смиренність», «про справжню ціну», «про смерть»²⁵.

Нарешті, автор статті звертається до шедевуру І. Франка поеми «Мойсей» (1905). Наголошується, що тут І. Франко на підставі біблійного сюжету прагне відтворити «трагедію духового провідника, який віддав ціле життя своє та працю на благо своєї нації, і якого праця та відданість все ж таки не була визнана його народом, ані не привела цей останній в країну обітовану – поет обирає постать Мойсея, як символічний образ себе самого». Резюме вченого-дослідника: і у наукових працях І. Франка з тематикою релігійного письменства, і в його поетичних творах пронизують «керівні духово-релігійні мотиви», «бо у великій місії, яку він був призначений виконати, в його титанічних зусиллях у характері провідника та пророка свого улюбленого народу, він віднайшов суттєву вічну вартість, яка віддзеркалює Бога»²⁶.

Декілька позицій журнал присвятив творчості та політичній діяльності ідеологу українського націоналізму Дмитрові Донцову (1883–1973). Зокрема, А. Бедрій у статті «Філософські основи ідеології Дмитра Донцова» висновок, що, на думку Д. Донцова, «філософія і теологія не повинна одна одній суперечити, бо вони мають спільне джерело. Зокрема, правдива християнська теологія має йти в парі з правдивою філософією. Донцов визнає теологію, засновану на надприродному Об'явленні». Далі на підставі розмірковувань Донцова, автор статті наголошує, що матеріальне – обмежене, духовне – необмежене раціонально зрозумілими властивостями і тому є містично-іраціональним буттям²⁷.

В іншому матеріалі «Д. Донцов – ідеолог українського традиціоналізму» (автор В. Будзяк) стверджується, що, на думку Д. Донцова, українська нація може піднятися з її державного упадку лише тоді, коли вернеться до сили і величі наших історичних традицій. Поворот цей розуміється не як заперечення дотеперішніх матеріальних досягнень науки і техніки, а радше як поворот до Духа нашої давнини, до її релігійних, культурно-політичних і суспільних законів та правд життя, до духовного обличчя її провідної верстви²⁸.

Нарешті, ще в одній публікації журналу, тепер уже у редакційному матеріалі «Дмитро Донцов, інтелігенція і студентство», наголошується:

«Особливо важливим і корисним для нашого студентства є незламна віра Донцова в неминучий тріумф української визвольної концепції, з її дійсно революційними наслідками для політичного укладу Європи. Ніщо, здається, не хвилює так при читанні Донцова як його пристрасна, гаряча віра в кращу долю майбутніх українських поколінь. Заснована на гідних традиціях нашого минулого, ця віра, що збуджує й мобілізує українську національну свідомість, повинна стати дорогою прикметою студентів, цих майбутніх членів національного проводу»²⁹.

Вельми повчальною і обгрунтованою публікацією видається проблемна стаття доктора суспільно-економічних наук Миколи Богатюка «Велика Хартія християнської соціальної доктрини» (З приводу ювілею соціальних енциклік)³⁰. У статті, зокрема, наводяться слова із енцикліки Св. Отця Лева XIII (1878–1903) «*Regrum novarum*» («Про нові речі») (1891): «Безчесним і нелюдським є лише для власного зиску експлуатувати людину, зрівнюючи її з річчю та оцінюючи її тільки за її силою до праці» [...] «Хто задля власних користей гнобить бідних та терплячих, а з біди тягне зиски – той одночасно виступає проти людських та Божих законів» [...] «Задержувати належну робітникові заробітню платню є злочином, взиваючи до неба про пімсту» [...] «Тяжким обов'язком багатих та підприємців є поводитись з робітниками не як з рабами, але шанувати особисту гідність, яка виводить свою шляхетність із християнства». Автор вважає, що «разом із енциклікою Папи Пія XI «Квадрагезімо анно» (1931) ці два документи християнського соціального мислення та християнської соціальної доктрини – мають першорядне історичне значення та виявляють собою офіційне ставлення Ватикану до таких важливих соціальних та господарських питань, які з собою принесла нова промислова доба»³¹.

Принагідно, автор статті звертає увагу читачів, що ще наприкінці XIX ст. Папа Лев XIII «брав під увагу можливість наступу азійської Москви на християнську Європу. Це був час, коли царська Росія кинулась в Галичині грішми пропагувати московське православ'я, щоб при його допомозі, як це нерідко мало місце в московській історії, промостити собі шлях для імперіалістичного походу на Захід. Лев XIII, розуміючи важливість Української Католицької Церкви на сході Європи, в році свого 50-річного ювілею священства, доручив Св. Конгрегації виготовити план греко-католицького патріархату з осідком у Львові. До складу цього патріархату мали входити всі греко-католицькі дієцезії колишньої Австро-Угорської монархії, тобто три галицькі дієцезії: Перемиська, Львівська та Станіславівська, як рівно ж дві карпатські, які належали до Угорщини: Ужгородська та Пряшівська. Першим патріархом мав бути галицький митрополит Андрей [Шептицький], але проти цього плану

виступили угорський примас Шіман та польські чернечі чини [...] Папа Лев XIII мусів закинути план створення греко-католицького патріархату, не полишивши, однак, свого великого зацікавлення Українською Католицькою Церквою на сході Європи»³².

Одночасно автор на підставі доступних йому джерел подає відомості про долю Вселенської Церкви, її вірних на теренах колишнього СРСР та в країнах, зайнятих комуністичним режимом упродовж 1917–1959 рр. За цими даними, упродовж зазначеного періоду було фізично знищено 55 єпископів, 12 800 священників і ченців, 2,5 млн вірних. Окрім того, арештовано або заслано у концтабори чи на примусові роботи 199 єпископів, 32 тисячі священників, 10 млн вірних. Крім цього, 15 тисяч священників силою змушені були залишити свої душпастирські обов'язки. Ліквідовано 8 334 духовні семінарії, знищено 31 779 сакральних приміщень, заборонено діяльність 400 церковних часописів, функціонування всіх католицьких організацій. До того ж після громадянської війни в Іспанії (1936–1939) втратили життя 11 єпископів, 6 тисяч священників та 300 тисяч вірних³³.

Принципові світоглядно-практичні погляди задекларував магістр історичних наук Олександр Лужницький (Філадельфія, США) у статті «Культобмін і християнська філософія»³⁴. Автор зробив аналітичний огляд філософії марксизму (т. зв. лівого крила культобміну) та християнської філософії (правого крила культобміну). Залучивши до своєї праці чисельні аргументи, думки вчених-суспільствознавців, вчений резюмував, що «марксизм, комунізм і тепер советський комунізм – якщо брати їх з точки погляду філософії життя, – а це є те, – чим воно є, є суперечний всім християнським філософським доктринам». Тому «ми, українці, представники християнської культури близько 1000 років, католики-уніати, православні і інші християни, не можемо собі дозволити на співпрацю із ворогом тої ж віри, за яку мільйони віддали і віддають своє життя, через яку ми, чи наші батьки виїхали, і за яку даліше люди мучаться і тратять життя». Висновок: будь-який культобмін між нами неможливий, оскільки він був би «гріхом проти християнства, філософії Христа, і гріхом проти природи і суспільства»³⁵.

Духовна тематика, передусім проблеми культури, релігії, християнства, Церкви Христової, становище віруючих в Україні та на поселеннях посідали важливе місце на шпальтах журналу «Фенікс». Задля цього практикувалися різні жанри та форми подачі матеріалів: редакційні статті, тематичні наукові та науково-популярні публікації, огляди та анонси релігійно-церковної літератури, ювілейні та пам'ятні присвяти, рецензії, інформаційні повідомлення тощо. Ще один факт. Василь Маркусь, доктор філософії (Париж) в огляді програмно-ідеологічних позицій визвольного руху в Україні наголошує про різочу відсутність у них

ставлення «до духових, релігійно-моральних справ, брак трактування місця й ролі Церкви в українській державі. Це тим дивніше, що сьогодні йде боротьба також за духові вартості, що поруч із політичними і соціальними поневоленнями існує в Україні не менш грізне переслідування Церкви. Майже послідовне замовчування цієї проблематики в краєвій публіцистиці і свідоме вилучення релігійного моменту з офіційної присяги вояка УПА – не знаходять причин до пояснення, зокрема знаючи, що українське католицьке духовництво в підпіллі співпрацює з визвольним рухом»³⁶. Безумовно, що матеріали цієї, як і подібних публікацій, сприяли формуванню світогляду, передусім студентської молоді в українській західній діаспорі. Важливо й те, що авторами багатьох матеріалів видання, як і його основними споживачами (читачами), були теж молоді люди, які були студентами, або ж нещодавно закінчили відповідні студії і стали на самостійну дорогу життя. Українська студентська молодь в країнах поселення вивчала не тільки світові здобутки в галузі різних наук, а й глибоко переймалася станом відповідних речей в Україні. Безумовно, що складовою частиною такої зацікавленості були питання духовності, культурного та релігійного досвіду українського народу, його традицій. Згодом, ліценціат суспільно-політичних наук Григорій Ощипко (Париж, Франція) згадував: «Ще юнаками схоплювали ми перші поняття [...] світогляду, а доповнивши наш кругозір новими знаннями про батьківщину, націю, патріотизм, віру, релігію і т. п. та зробивши синтезу, ми вже спричинились до глибшого розуміння націоналістичної думки та її повнішого наближення до національної ідеології»³⁷.

¹ Фенікс. Зошит 1. – 1951. – С. 1.

² Там само.

³ Зошит 3. – 1952. – С. 1.

⁴ Там само. – С. 2.

⁵ Там само. – С. 12.

⁶ Зошит 1. – 1951. – С. 2.

⁷ Зошит 2. – 1951. – С. 65–66.

⁸ Енциклопедія України. – Т. 2. – Львів, 1993. – С. 414;

Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. – Кн. 1. – Львів: Просвіта, 1993. – С. 427.

⁹ Зошит 1. – 1951. – С. 3–4.

¹⁰ Зошит 15–16. – 1970. – С. 3.

¹¹ Там само. – С. 4–7.

¹² Коновалець Євген (1891–1938), полковник армії УНР, військовий діяч і політик, комендант УВО, голова Проводу ОУН. Автор праці «Причинки до історії української революції» (1928, друге вид. 1948). Убитий у Роттердамі (Голландія) більшовицьким агентом 23 травня 1938 р.) [Енциклопедія України. – Т. 3. – Львів, 1994. – С. 1105–1106].

- ¹³ Зошит 15–16. – 1970. – С. 19–21.
- ¹⁴ Там само. – С. 48.
- ¹⁵ Зошит 11. – 1962. – С. 31.
- ¹⁶ Зошит 11. – 1962. – С. 30.
- ¹⁷ Ортинський Сотер Степан (1866–1916), церковний, громадський діяч, василіанин, перший єпископ для всіх греко-католиків у США. // Дешиця М. Малий український церковно-історичний словник. – Львів: Основа, 1994. – С. 86.
- ¹⁸ Зошит 14. – 1966. – С. 9–10.
- ¹⁹ Зошит 5. – 1953. – С. 31.
- ²⁰ Зошит 7. – 1956. – С. 5–10.
- ²¹ Там само. – С. 5.
- ²² Зошит 7. – 1956. – С. 6.
- ²³ Там само.
- ²⁴ Там само. – С. 7–8.
- ²⁵ Там само. – С. 9.
- ²⁶ Там само. – С. 10.
- ²⁷ Зошит 12. – 1964. – С. 3–5.
- ²⁸ Там само. – С. 23.
- ²⁹ Там само. – С. 1–2.
- ³⁰ Зошит 2. – 1951. – С. 79–82.
- ³¹ Зошит 2. – 1951. – С. 79–82.
- ³² Там само. – С. 80.
- ³³ Там само. – С. 31.
- ³⁴ Зошит 14. – 1966. – С. 22–28.
- ³⁵ Там само. – С. 28.
- ³⁶ Зошит 5. – 1953. – С. 25.
- ³⁷ Зошит 8. – 1958. – С. 2.